

ТВОРЧЕСТВОТО НА Т. Г. ШЕВЧЕНКО В ПРЕПОДАВАНЕТО НА УКРАИНСКА ЛИТЕРАТУРА В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ “СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Ли́дия Терзи́йска

Анотация: Ця стаття – една з нових літературознавчих праць про життя і творчий шлях великого українського поета і художника Тараса Шевченка, де розглядається питання про проникнення його творчості в Софійському університеті імені Святого Климента Охридського через введення її в наукових розробках викладачів та в їх лекціях. Автор статті розглядає ряд питань, пов'язаних з реценції творчості Шевченка в Болгарії, вплив його на митців Болгарії та співзвучність їх відродженських поглядів. Розкривається посилене зацікавлення біографією, творчістю, життєвого шляху українського митця викладачами Софійського університету.

Ключові слова: українська література, слово Тараса Шевченка, реценція, порівняльний метод, психологічний метод, традиція.

Обикновено юбілеят на Т. Г. Шевченко є повод стимуляція по-активно да си припомним и да заговорим по-интензивно за твореца – за явлення, което днес с истинска любов наричає українския Кобзар. Но и в неюбілейни времена нямає право да не помним, че той є гений, в който є вълпътен духът на един цял народ. Тава є един безгранично обичащ родината си, родния си край, невероятно талантлив творец, произлязъл от гълбините на своя народ. Учудващо разнообразен, различен и дълбоко раним майстор и на перото, и на четката с нежна душа и силно вярващ в светлото бъдеще и надяващ се, че един ден и той няма да бъде забравен:

І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Това є личност, която живее за своята родина, за своя народ, за изкуството и чрез него. С една дума – това є Шевченко.

Не са незначителни и взаимовръзките между поезията, изкуството и времето, в което те се създават и живота на твореца. И макар че творчеството му ни дава възможност да си изградим за твореца една все пак абстрактна представа, но същевременно тя ни розкрива и напълно реалния, изпълнен с мисли, чувства и переживявания човек, който

има и иска да каже нещо и го прави чрез своето творчество.

В него е трудно да намерим равновесие между тона на болката и тъгата и трезвата мисъл. Той е страстен обвинител, горд певец на родната природа и на нейната красота, на богатствата на душата на украинеца и ярък бунтар.

Навярно всичко това допринася за неизбледняващата и предаваща се от поколения на поколения любов, почит и преклонение пред неговата величествена поезия, изключително талантливо майсторство в областта на рисунката, на пейзажа, на портрета, на историята.

Творчеството на Шевченко свидетелствува, че се отпочва бурен процес на утвърждаване на украинската нация. Украинската поезия от този момент излиза извън рамките на страната и става международен факт.

Поетичното слово на украинския Кобзар в значителна степен съдейства за запознаването и на българите с украинците, а оттук и на възникването на дълбока взаимна симпатия между тези два народа, която много скоро прераства в нещо много по-силно и действено. Интересът към творчеството на Шевченко, който през годините непрекъснато нараства (например издаването в петхиляден тираж на двутомното представяне на неговата поезия на български език не може да задоволи интереса на читателите) е свидетелство за това.

Творчеството на Шевченко е в основата на най-важните явления в историята на българо-украинските литературни взаимоотношения. Заради това темата „Шевченко и българската литература“ отдавна привлича вниманието на различни по своята ориентация (обществено-политическа и културна) изследователи. Но най-често във всички изследвания се разглежда преводната рецепция на Шевченковото творчество и оттук се говори за влиянието, което той оказва на българските творци и за съзвучието на възрожденските им възгледи. Естествено нещо много важно и значимо в развитието на литературния процес. Нашият поглед ще бъде в малко по-друго направление, а именно: кои са онези личности, които първи проявяват научен интерес към неговото творчество, и кои са онези личности, които способстват за научното изследване на проблемите около този най-велик син на Украйна, към неговото творческо наследство. Определено може да се каже, че това са учени от Софийския университет, който през онези времена, когато за пръв път се появяват изследвания за неговото творчество, е единствен в България. А това ще ни даде отговор на въпроса – какво е мястото на творческото дело на Шевченко оттогава до наши дни, по какъв начин той се вписва в учебната и научната програма на нашите студенти днес, още повече, че вече почти двадесет години те овладяват езика на Шевченко, богатствата на

украинската литература, култура, история и наука. Тоест не бих искала да се скрия зад общото, глобалното, а да погледнем към по-частното онова, което е чисто наше и много конкретно. Едно е да четеш превод, а друго е да се наслаждаваш на оригинала и той да те подтикне към изследването на редица проблеми.

И така, пръв през 1914 г. проф. Ив. Шишманов при непосредственото въздействие на проф. М. Драгоманов пише една доста голяма студия със заглавие „Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди освобождението“ (Шишманов 1964). Тази студия Шишманов приурочва към честването на 40-годишнината от началото на литературната дейност на Иван Франко и Оргкомитетът изпраща покана на професора от Софийския университет Иван Шишманов за участие в юбилейния сборник.

Шишманов посвещава упоменатата студия за големия син на Украйна на юбиляря Франко, като по този начин определя и тяхната връзка, приемственост и значение както за украинската, така и за българската литература, а така също и за българо-украинските литературни взаимоотношения. Той пише също така статиите „Юбилеят на Т.Шевченко 1814-1914“, която намираме отпечатана във в-к „Свободно мнение“ 1914, №10 (Шишманов 1914), а така също и статията „Тарас Шевченко“ (написана 1920 г.), която намираме в том II на събраните му съчинения (Шишманов 1966). Както се вижда дори само от тези три публикации, интересът на българския учен към личността и творчеството на Шевченко е траен и продължителен.

Иван Шишманов е известен като учен, който упорито и предвидливо се стреми да изясни огромното множество от реални и самобитни фактори, предопределили зараждането, създаването и особеностите на българската възрожденска литература със свойствените ѝ етнически, книжовнически, философско-нравствени щрихи и прояви, които я сближават и различават от чуждите национални литератури на епохата.

Той е един от първите български учени, който се отличава с огромни знания и интереси из областта на българската литература, фолклора, етнографията, културата и народопсихологията. С умение прилага принципите на сравнително-историческия метод при осъзнаване и изучаване на минало и съвременност. Намира закономерности и прави изводи, с което прилага един от основните компоненти на формулирания от него „психологичен метод“, който обосновава както в теоретичен, така и в историко-литературен план.

Шишманов, който вече отлично познава българската, руската, украинската и европейската литература, намира точното измерение на ръста на Шевченко като творец. За него украинският Кобзар е „гениален поет ... излязъл прямо от селската, земеделската среда,

дълги години расъл в нея и всмукал нейната идеология с майчиното си мляко“ (Шишманов 1966: 467). Подобен поет не би могло да се намери в цялата световна литература, смята Шишманов. Причината за този блясък на Шевченковата поезия е, че „той остана верен до гроб на интересите, копнежите и аспирациите на своето съсловие“ (Шишманов 1966: 467). Шишманов цитира Шевченковото стихотворение „Та не продамся нікому// в найми не наймуся“. И отбелязва, че това са горди думи на поета, а не празна фраза, че поетът остава неподкупен. И ако някой иска да разглежда „по-основно Шевченко, трябва да помни преди всичко, че колкото високо и да се издига, той остана в душата си плебей, украински селянин“ (Шишманов 1966: 469).

Според Шишманов творчеството на Шевченко се намира в „най-интимна неразделна връзка, както с неговия личен живот, така и с живота на украинския народ“. Той нарича Шевченко „украински бард“, пророк, Прометей и подчертава, че неговата поезия и особено произведенията, които изразяват любовта му към Украйна доказват, че за него земя по-прекрасна от „надніпрянська Італія“ няма.

Със своите изследвания на творчеството и живота на Шевченко българският учен осветява редица фактори, които стимулират обновителните процеси в България. След неговия задълбочен анализ на творчеството на Шевченко никой не може да се занимава с проблемите на българо-украинските литературни и културни отношения, без да се опира на направеното от големия български университетски учен проф. Иван Шишманов, макар че не винаги се признава този пропуск.

През 1947 г. съгласно с новата учебна програма в българските средни училища наред с българската, руската и западноевропейската литература се застъпват по-широко и другите славянски литератури – украинска, полска, чешка и югославска литература. Автори на учебника са учени – преподаватели от Софийския университет (Велчев и др. 1947). Той отделя няколко думи и за въздействието на Шевченко върху българските доосвободенски поети. Урокът за Шевченко, написан от Георгиев, според всеобщо признание се характеризира със своето познавателно значение и с възпитателната си насоченост. През следващите години въпреки юбилейните чествания на годишнини на Шевченко, които придобиват общонароден характер с нови постановки на „Наймичка“ и „Назар Стодоля“, университетските преподаватели като че не се наемат да продължат отпочнатото вече дело за изследване творчеството на Шевченко и мястото на неговото Слово в университета. И едва през 1964 г., когато се отбелязват 150 години от рождението на великия украински творец, се центрира вниманието върху него. Тогава ученият от Софийския университет доц. Й.Цонев подготвя и издава едва ли не най-пълен биографичен очерк за

жизнения път на Т.Шевченко, а проф С.Русакиев, който през годините 1956, 1959, 1961 се обръща към творчеството на Шевченко в различни свои публикации (Русакиев 1956, Украинска класическа поезия 1959, Русакиев 1961), то през 1964 г. издава своята книга за Т.Шевченко (Русакиев 1964). Естествено тук изследването е поставено на много по-широка основа, но всъщност то също изцяло е съобразено и с основните положения в студията на проф. Шишманов, макар че това не се отбелязва.

Русакиев, като обобщава постиженията на изследователите преди него, прави опит да изясни цялостното значение на Шевченко в общественото и литературното развитие на България за период от едно столетие. Характерът на поставената задача определя и структурата на монографичното му изследване.

Очеркът за Шевченко цели да покаже израстването на поета като неповторима творческа индивидуалност, да разкрие развитието на неговия метод и художествена специфика, да изтъкне животворната сила на Шевченковата литературна традиция.

Централно място заема задачата да се покажат условията, при които Шевченко се включва в българското литературно развитие, в освободителното движение на българския народ. Прави се опит да се обясни как българските писатели от различни периоди възприемат личността и творчеството на Шевченко, как те усвояват неговия творчески пример, как този пример ги насочва към оригинални художествени открития. Въздействието на Шевченко върху общественото съзнание в България се следи и чрез разпространението на неговите творби в български превод, чрез ролята на българската литературна критика и публицистика, чрез развитието на българското шевченковедение.

Изучаването на рецепцията на Шевченко в България от 60-те години на XIX в. до 60-те години на XX в. води до заключението, че украинският поет е станал велик учител на редица български поети, че техният досег с него им е посочил пътя към такава поезия, която най-добре служи на народното дело.

Русакиев отстоява идеята, че българското шевченковедение е преминало през няколко фази, но в края на краищата вземат надмощие идеите, ония принципи, които довеждат до безпристрастно научно оценяване достойнствата на Шевченковото литературно наследство.

Разглеждайки приноса на преподавателите от Софийския университет „Свети Климент Охридски“ в усвояването на Шевченковото творчество, смятаме за особено важен и въпросът за характера на техните изследвания. Те, освен с познавателното си значение, имат голям принос и със своята методичност, отбелязват и изводите и на други

изследователи, какъвто е примерът при Русакиев с изследването на Стойко Божков, който се спира на културно-историческите връзки между България и Украйна от времето на Киевска Рус до втората половина на XX век.

Може би трябвало да отбележа, че за продължаване традицията на поддържане на интереса към Шевченковото Слово в Софийския университет и доц.Л. Терзийска има принос чрез своите изследвания и публикации в различни издания (Терзийска 1961, Терзийска 1964, Терзийска 1964 а, Терзийска 1969, Терзийска 1980, Терзийска 1988, Терзийска 1988, Терзийска 1989, Терзийска 1989, Терзийска 2006).

И тези индивидуални занимания и изследвания подготвят така да се каже почвата за едно по-широко навлизане на Словото на Шевченко в стените на най-стария и най-голям български университет „Свети Климент Охридски“. След неимоверни усилия и битки с администрацията, през учебната 1996/97 година най-после бе извършен първият прием на студенти по украинска филология. Всъщност това е едно и от немногото учебни заведения по света, където се развива украинска филология. Всички преподаватели са българи, но обезателно всяка година се канят и носители на украинския език от украинските университети в Киев и Львов, с които поддържахме много тесни връзки. 6

Студентите чрез системните курсове по украинска литература и украински език все по-уверено овладяват украинското слово и това личи от техните курсови и дипломни разработки. Някои от тях са основно свързани с творчеството на Шевченко като например: 1. „Повестите на Шевченко – между романтизма и реализма“; 2. „Жената – образ на величието на човека в творчеството на Т.Шевченко“; 3. „Тематични доминанти в творчеството на Т.Г.Шевченко“ и редица други.

Всеизвестен е фактът, че всяко ново поколение по новому открива за себе си Шевченковото слово. Още повече, че в нашия случай се говори за чуждоезичен творец.

И това, че словото му се възприема с интерес, че за пръв път в стените на Софийския университет бе организирана изложба на негови картини и специално беше проведена вечер, на която подробно студентите се запознаха с характера на тази страна от таланта на украинския Кобзар, и това, че студентите сами пожелаха и подготвиха театрален спектакъл и представиха „Катерина“ може да се каже е свидетелство за истинско, сърдечно и с разбиране приемане на Шевченковото слово в стените на Софийския университет “Свети Климент Охридски”, чиято 125 годишнина тази година пък отбелязваме в България. И вероятно би трябвало все по-често да се замисляме над колизията „Шевченко и нашата съвременност“. Тя е многоаспектна и далеч нееднозначна. Шевченко не е само в миналото, но е и днес.

Библиография:

Велчев и др. 1948: Велчев, В., Веселинов, Г., Георгиев, Е., Русакиев, С., Унджиев, Ив. Български език и литература за шести клас на гимназиите, С., 1948.

Русакиев 1956: Русакиев, С. П.Р.Славейков и руската литература. С.,1956, с.198-218.

Русакиев 1961: Русакиев, С. Геният на Украйна. В: – сп. „Език и литература“, кн.1, 1961, с.23-44.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Тарас Шевченко и българската литература. С., 1964.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Роль Шевченка в развитии болгарской поэзии эпохи, предшествующей освобождению Болгарии. В: – кн.: Шевченко и мировая культура. М., 1964.

Терзийска 1961: Терзийска, Л. Поема „Сон“ у болгарському перекладі Д. Методієва. В: – сб.: Голос Шевченка лунає над світом. К., 1961, с.51-70.

Терзийска 1964: Терзийска, Л. Безсмъртен в паметта на народите. Във: – в.,„Студентска трибуна“, 17 март 1964.

Терзийска 1964 а: Терзийска, Л.Т.Г.Шевченко – живот и дейност. Във: – в. „Отечествен фронт“, 8 март 1964.

Терзийска 1969: Терзийска, Л. Т.Г.Шевченко. Във: – в.,„Родна реч“, 1969, №3.

Терзийска 1980: Терзийска, Л. По пътя на взаимното опознаване и обогатяване (Из българо-украинските литературни връзки). Във: – в. „Език и литература“, 1980, №6, с.70-82.

Терзийска 1988: Терзийска, Л. Проблеми на рецепцията на украинската литература в България през периода до Първата Световна война. В: – сб. „Славянските литератури в България. Проблеми на рецепцията.“, С., 1988.

Терзийска 1989: Терзийска, Л. Проникновение и восприятие Т.Г.Шевченко в Болгарии. В: – „Болгарская русистика“ 1989, №6, с.3-15.

Терзийска 1989 а: Терзийска, Л. Энциклопедичен справочник „Писатели на народите на СССР“, статья за Шевченко, С., 1989.

Терзийска 2006: Терзийска, Л. Човешките измерения в изобразителното изкуство на Т.Г.Шевченко. В: – сб. „Славистика и общество“, С., 2006.

Украинска класическа поезия 1959: Украинска класическа поезия, С., 1959, с.5-23.

Шишманов 1914: Шишманов, И. Юбилеят на Т.Шевченко 1814-1914. Във: – в. „Свободно мнение“ 1914, №10.

Шишманов 1965: Шишманов, И. Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождение. В – кн.: Шишманов И.Д. Избрани съчинения, т. 1, София, 1965.

Шишманов 1966: Шишманов, И.Тарас Шевченко. В – кн.: Шишманов И.Д. Избрани съчинения, т. 2, София, 1966.

Информация за автора:

Лидия Терзийска – д-р, доцент в Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

Випускничка на Киевския университет „Тарас Шевченко“, специалност „Украинска филология“. Темата на дисертационния ѝ труд е „Българската тема в украинската литература след Втората световна война“.

Автор на множество статии, студии, изследвания, рецензии, доклади и други в областта на славистиката, украинистиката и русистиката. Преподава украински език като факултативен предмет от 1965 година, в университета също така тя води лекции по руска литература и език. От 1995 година чете лекции по „История и културни реалии на Украйна“, а от 1996 година по всички литературоведски специалности на студентите-украинисти. Доц. д-р Лидия Терзийска е основател и доайен на българската украинистика. Благодарение на нейните усилия през учебната 1996/ 1997 година факултетът по Славянски филологии обявява прием по специалността „Украинистика“. През 2002 година е избрана за ръководител на Катедрата по руска литература. През 1992 година тя основава Българската асоциация на украинистите, официален член на Международната асоциация на украинистите. Член е на Съюза на преводачите в България. Носителка на много отличия, медали и почетни знаци в България и Украйна.